सामुदायिक विद्यालयप्रति अभिभावकको धारणा

(फापरथुम गा.वि.स., स्याङ्जा)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत

समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको आवश्यकता

प्रयोजनको लागि प्रस्तुत

शोध पत्र

शोधार्थी

ढकराज रिजाल

कक्षा रोल नं. १६२ /०६६

परीक्षा रोल नं. ४८०५१८

त्रि.बि.रजिष्ट्रेसन नं. ५५४५७-९१

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय

समाजशास्त्र तथा ग्रामिण विकास विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

२०७४

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, पृथ्वीनारायण बहुमुखी क्याम्पस, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय, अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको आवश्यकता पूर्तिको निम्ति शोधार्थी छात्र ढकराज रिजालद्वारा "सामुदायिक विद्यालयप्रति अभिभावकको धारणा" शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । उहाँको कार्य प्रति म सन्तुष्ट छु । उक्त शोधपत्रको आवश्यक मुल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

(नेत्रनारायण पौडेल)

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र तथा ग्रामिण विकास विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

मितिः २०७४/११/२७

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, पृथ्वीनारायण बहुमुखी क्याम्पस, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय, अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको आवश्यकता पूर्तिको निम्ति शोधार्थी छात्र ढकराज रिजालद्वारा "सामुदायिक विद्यालयप्रति अभिभावकको धारणा" शीर्षकको शोधपत्र समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिका लागि उचित ठहरिएकोले स्विकृती प्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

....
(नेत्रनारायण पौडेल)

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र तथा ग्रामिण विकास विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

....
(नारायणी सिग्देल)

बाह्य परीक्षक
समाजशास्त्र तथा ग्रामिण विकास विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

....
(प्रा.डा. विश्वकल्याण पराजुली)

विभागीय प्रमुख

समाजशास्त्र तथा ग्रामिण विकास विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

मिति : २०७४/१२/०९

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट स्नातकोत्तर तहको उपलब्धि हासिल गर्नको लागि यो शोधपत्र तयार पारिएको छ । यो शोधपत्र फापरथुम गा.वि.स., स्याङ्जा जिल्लाको “सामुदायिक विद्यालयप्रति अभिभावकको धारणा” शीर्षकमा सामुदायिक विद्यालयप्रति अभिभावकको धारणा पहिचान गर्नु, वर्तमान विद्यार्थी संख्या पत्ता लगाई विद्यार्थी आकर्षणका उपायहरु सुझाउनु सम्बन्धी उद्देश्य पूरा गर्नको लागि यो अध्ययन गरिएको छ ।

सर्वप्रथम मलाई यस शोधकार्य सम्पन्न गर्नमा आफ्नो अतिब्यस्त समयका बाबजुत पनि सहजताकासाथ निरन्तर सहयोग र सल्लाह दिनुहुने शोध निर्देशक आदरणीय गुरु श्री नेत्रनारायण पौडेलप्रति हार्दिक कृतज्ञता टक्रयाउन चाहन्छु । शोधकार्य लेखनमा प्रेरणा र सहयोग गर्नुहुने विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु प्रा.डा. विश्वकल्याण पराजुलीज्यू प्रति कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । साथै शोध अध्ययन गर्नका लागि प्रेरणा प्रदान गनुहुने विभागका सम्पूर्ण गुरुहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता टक्राउन चाहन्छु ।

यस शोधपत्र तयार गर्नको लागि उत्तरदाताहरू, सामाजिक कार्यकर्ता, शिक्षक र जसले सूचनाहरू सङ्कलन गर्न सहयोग पुऱ्याएका थिए उनीहरु प्रति धन्यवाद प्रकट गर्न चाहन्छु । लेखन कार्यमा सहयोग सुझाव दिनुहुने मेरा सम्पूर्ण सहपाठी साथीहरू प्रति धन्यवाद दिन चाहन्छु । शोध अध्ययनको लागी प्रत्येक समयमा ऊर्जा एवम् हौसला प्रदान गरी प्रेरणादायी भूमिका निर्वाह गर्ने मेरा परिवारजनप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

यस शोध पत्रलाई कम्प्युटर कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने क्विक कम्प्युटर सर्भिसका पुष्पराज पौडेलप्रति धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । अन्तमा मुल्याङ्कन समितिबाट प्राप्त सुझावहरूलाई परिमार्जित गरी सम्वन्धित विभागमा पेश गरेको जानकारी गराउँदछु ।

मिति : २०७४ ढकराज रिजाल

विषयसूची

		पृष्ठ
सिफारिस पत्र		*i*
स्वीकृति पत्र		*ii*
कृतज्ञताज्ञापन		*iii*
विषयसूची		*iv*
तालिका सूचि		*vii*
संक्षेपीकरण		*x*
शोध सार		*xi*
अध्याय एकः परिचय		१-११
१.१	अध्ययनको पृष्ठभूमी	१
१.२	समस्याको कथन	७
१.३	अध्ययनको उद्देश्य	८
१.४.	अध्ययनको महत्व	९
१.५	अध्ययनको सीमा	१०
१.६	शव्दावलीको परिभाषा	१०
१.७	अध्ययनको संगठन	११
अध्याय – दुईः साहित्य पुनरावलोकन		१२-३६
२.१	सन्दर्भ साहित्य समीक्षा	१२
२.२	सैद्धान्तिक समीक्षा	३०
२.३	सम्बन्धित पूर्वसाहित्यको समीक्षा	३३
अध्याय – तीनः अनुसन्धान विधि		३७-४१
३.१	अनुसन्धान ढाँचा	३७
३.२	नमूना छनौट विधि	३८
३.३	अध्ययन क्षेत्र र छनौटको औचित्य	३८
३.४	तथ्याङ्कको प्रकार र स्रोत	३९
३.५	तथ्याङ्क सङ्कलन विधि	३९

	३.५.१ प्रश्नावलीसूची	३९
	३.५.२ अन्तरवार्तासूची	४०
	३.५.३ अवलोकन	४०
३.६	तथ्याङ्क विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण	४०
अध्याय चार :अध्ययन क्षेत्रको सामाजिक एवम् जनसाङ्ख्यिक पृष्ठभूमि		४२-५३
४.१	अध्ययन क्षेत्रको परिचय	४२
४.२	अध्ययन क्षेत्रको जनसाङ्ख्यिक पृष्ठभूमि	४४
४.३	उत्तरदाताको आर्थिक अवस्था	४६
४.४	अध्ययन क्षेत्रको शैक्षिक अवस्था	४९
अध्याय पाँच :सामुदायिक विद्यालयप्रति अभिभावकको धारणा		५५-६३
५.१	रोजाईको विद्यालय	५५
५.२	सामुदायिक विद्यालयमा पढाउनुपर्ने कारण	५६
५.३	सामुदायिक विद्यालयमा अभिभावकको उपस्थिति	५८
५.४	सामुदायिक विद्यालयका अभिभावकको धारणा	५९
अध्याय छः वर्तमान विद्यार्थी सङ्ख्या र थप आकर्षणका उपायहरु		६४-७४
६.१	उत्तरदाताको हेराई	६४
६.२	सामुदायिक विद्यालय र त्यसको औचित्य	६५
६.३	सामुदायिक विद्यालयप्रतिको जिम्मेवारी पहिचान	६६
६.४	सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी आकर्षण बढाउने उपाय	६८
अध्यायः सातः सारांश, निष्कर्ष र सुझाउहरु		७५-८०
७.१	सारांश	७५
७.२	निष्कर्ष	७८
७.३	सुझाउहरु	७९
सन्दर्भग्रन्थसूची		
अनुसूचि एकः अन्तवार्ता प्रश्नावली		

तालिका सूचि

		पेज
४.१:	लिङ्ग अनुसार उत्तरदाताको विवरण	४५
४.२:	उमेर अनुसार उत्तरदाता	४५
४.३:	लिङ्गका आधारमा अभिभावकहरुको वैवाहिक स्थिति	४६
४.४:	लिङ्गका आधारमा अभिभावकहरुको पेशा	४७
४.५:	जात,जातिगत आधारमा उत्तरदाताको पेशा	४८
४.६:	जाति, जनजातिको मासिक औसत आम्दानी	४९
४.७:	लिङ्गका आधारमा उत्तरदाताको शिक्षा	५०
४.८:	जाति/जनजातिका आधारमा उत्तरदाताको शिक्षा	५१
४.९:	छनौटमा परेका विद्यालयका विद्यार्थीहरुको विवरण	५२
४.१०:	छनौटमा परेका विद्यालयका सम्पूर्ण विद्यार्थी	५४
५.१:	उत्तरदाताको विद्यालय रोजाई	५५
५.२:	सामुदायिक विद्यालयमा पढाउन पठाउनुको कारण	५६
५.३:	एक शैक्षिकसत्रमा विद्यालयमा अभिभावकको उपस्थिति	५८
५.४:	उत्तरदाताको अवधारणा	६०
६.१:	सामुदायिक विद्यालयहरुमा विद्यार्थीसङ्ख्या घट्दै गएको दृश्यप्रति अभिभावकको हेराई	६४
६.२:	सामुदायिक विद्यालयको औचित्य र आवश्यकताप्रति उत्तरदाताको प्रतिकृया	६५
६.३:	सामुदायिक विद्यालय गुज्रदो अवस्था आउनुमा जिम्मेवार	६७
६.४:	उत्तरदाताको दृष्टिमा सामुदायिक विद्यालयको प्रभावकारीता	६९
६.५:	उत्तरदाता अनुसार सामुदायिक विद्यालयमा गर्नुपर्ने सुधारहरु	७१
६.६:	सामुदायिक विद्यालयमा गुणस्तर बढाउन चाल्नुपर्ने कदम	७३

संक्षेपीकरण

सा.वि. :	सामुदायिक विद्यालय
प्रा.वि. :	प्राथमिक विद्यालय
नि.मा.वि.:	निम्न माध्यमिक विद्यालय
मा.वि. :	माध्यमिक विद्यालय
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
गा.पा.	गाउँपालिका
प्र.अ.	प्रधानाध्यापक
रा.ज.ग.	राष्ट्रिय जनगणना
जि.शि.का.	जिल्ला शिक्षा कार्यालय
ब.कि.मि.	वर्ग मिलोमिटर
मि.मि.	मिलि मिटर
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
वि.सं.	विक्रम सम्वत्
भु.पु.	भूतपूर्व
यू.एस.ए.	यूनाइटेड स्टेट अफ अमेरिका
शि.अ.	शिक्षण अभिभावक
पु.ब.न.पा.	पुतली बजार नगरपालिका
एस.एल.सी.	स्कुल लिभिङ सर्टिफिकेट

शोधसार

राज्यले शिक्षामा गरेको लगानी प्रतिष्ठाका दृष्टिले वालुवामा पानी हाले सरह सावित भएको छ भन्ने आमजन गुनासो वाहिर आएको सन्दर्भमा सामुदायिक विद्यालयमा शिक्षाको गुणस्तर खस्कदै जानु र विद्यार्थी भर्नादर घट्दै जानुले शोधार्थीको अनुसन्धान त्यसतर्फ जानु अस्वभाविक मान्न सकिदैन । अतः "सामुदायिक विद्यालय प्रति अभिभावकको धारणा" भन्ने शीर्षक अन्तरगत गरिएको शोधकार्य सामुदायिक विद्यालयप्रति अभिभावकको धारणा पहिचान गर्नु, सामुदायिक विद्यालयमा वर्तमान विद्यार्थी सङ्ख्या पत्ता लगाई थप आकर्षणका उपायहरु सुझाउनु, निम्न विशिष्ट उद्देश्यहरुबाट निर्देशित छ,

मौलिकतामा आधारित रही वर्णनात्मक अनुसन्धान र अन्वेषणात्मक ढाँचाको प्रयोग गरिएको छ । यस शोध अध्ययनमा लक्षित उद्देश्य हाँसिल गर्नको लागी तथ्याङ्कको प्रकृति अनुरुप प्राथमिक तथ्याङ्क विधिहरु मध्येका प्रमुख विधि अन्तरवार्ता अनुसुची र प्रश्नावली विधिको प्रयोग गरिएको छ । फापरथुम गा.वि.स.का जम्मा सातवटा सामुदायिक विद्यालय मध्ये वडा नं १ ,२, ४, ५ र ६ का ५ वटा सामुदायिक विद्यालयलाइ छनौट गरिएको छ भने उक्त विद्यालयमा अध्ययन गर्ने १९६ विद्यार्थीका जम्मा १५६ जना अभिभावकलाइ जनगणना विधिबाट छनौट गरिएको छ । शोधकर्ता १५६ जना अभिभावकसँग प्रत्यक्ष रुपमा रही प्रश्नावली सुचीवाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ भने मुख्य सुचनादातासँग अन्तरवार्ता लिइएको छ । यसरी संकलित कोरा तथ्याङ्कलाइ मानविय तवरबाट बिश्लेषण र विवेचना गरिएको छ भने सङ्ख्यात्मक तथ्याङ्कका हकमा टेबुलेशन गरी विश्लेषण गरिएको छ । प्रस्तुत योग्य तथ्याङ्क टेबुल तालिका र प्रतिशतका माध्यमद्वारा प्रस्तुत गरिएको छ ।

उक्त अध्ययनमा अध्यययन क्षेत्रमा बसोबास गरेका विभिन्न जातजातिका जनसङ्ख्या मध्ये ११४ जना पुरुष र ४२ जना महिला रहेका छन् । अधिकांश उत्तरदाता ३१–४० बर्षसम्मका रहेका र सबै विवाहित छन् । कृषिलाइ मुल पेशा अपानाएका अभिभावकको औषत आंशिक आय ज्यादै कम छ भने साक्षरता प्रतिशत पनि कमै देखिन्छ । अधिकांश अभिभावक १२४ जनाले सामुदायिक विद्यालय नै रोजेको देखियो भने उनीहरुले सामुदायिक विद्यालय नै रोज्नुको प्रमुख कारण आर्थिक अवस्था कमजोर र विद्यालय नजिक भएको तथ्य पत्ता लाग्यो । अभिभावकले सामुदायिक विद्यालयको विकल्प नभएको तथ्य प्रस्तुत गरेपनि उक्त विद्यालयमा अधिकांश समस्याहरु रहेका छन् र ती समस्याहरु समाधानमा राज्य र

सराकोरवाला दुवैं पक्ष गम्भीर भएर लाग्नुपर्ने धारणा पाइयो । जेहोस विद्यमान अवस्थामा सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्यानिकै कम भएकोले थप आकर्षणका उपायहरु जस्तैः आधुनिक विद्युतीय सामग्रीको प्रयोगगरि शिक्षण गरिनुपर्ने, शिक्षक तथा कर्मचारीका छोराछोरीलाई पनि सामुदायिक विद्यालयमा नै पढाउनुपर्ने, आय–व्यय पारदर्शी हुनुपर्ने, सामुदायिक विद्यालयमा हावी हुने गरेको राजनीतिकरण बन्द गरिनुपर्ने, महत्वपूर्ण निर्णय प्रकृयामा अभिभावकलाई संलग्न गराई कार्यान्वयनमा सहजताल्यानुपर्ने, अंग्रेजी माध्मबाट शिक्षण गरिनुपर्ने, बि.व्य.स.ले पूर्वाग्रह विना काम गनुपर्ने र शिक्षक, विद्यार्थी र अभिभावकको त्रिकोणात्मक सम्बन्ध मजबुद बनाउनुपर्ने जस्ता कुराहरु उल्लेख गरेको पाईयो । यसरी सामुदायिक विद्यालयमा घट्दै गइरहेको विद्यार्थी सङ्ख्यामा सुधार ल्याई सम्पूर्ण सरोकारवालाहरुमा अपनत्वको भावनाको विकास हुन्छ भन्ने कुरा अध्ययनवाट पत्ता लाग्यो ।

सामुदायिक विद्यालयप्रति अभिभावकको धारणा

(फापरथुम गा.वि.स., स्याङ्जा)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत

समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको आवश्यकता

प्रयोजनको लागि प्रस्तुत

शोध पत्र

शोधार्थी

ढकराज रिजाल

कक्षा रोल नं. १६२ /०६६

परीक्षा रोल नं. ४८०५१८

त्रि.बि.रजिष्ट्रेसन नं. ५५४५७-९१

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय

समाजशास्त्र तथा ग्रामीण विकास विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

२०७४

सामुदायिक विद्यालयप्रति अभिभावकको धारणा

शोधकर्ता: ढकराज रिजाल, २०७४